

ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ

ВЕСТНИК НУУз АСТА NUUz

МИРЗО УЛУГБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ

**ЖУРНАЛ
1997
ЙИЛДАН
ЧИҚА
БОШЛАГАН**

**2022
1/3**

**Ижтимоий-
гуманитар
фанлар
туркуми**

Бош муҳаррир:

И.У.МАЖИДОВ – т.ф.д., профессор.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Р.Х.ШИРИНОВА – ф.ф.д., профессор

Таҳрир хайъати:

Сагдуллаев А.С. – т.ф.д., проф.

Аширов А.А. – т.ф.д., проф.

Баллиева Р. – т.ф.д., проф.

Маликов А.М. – т.ф.д., проф.

Юсупова Д.Ю. – т.ф.д., проф.

Муртазаева Р.Ҳ. – т.ф.д., проф.

Мўминов А.Г. – с.ф.д., проф.

Нишоновна О.Ж. – ф.ф.д., проф.

Абдуллаева Н.Б. – ф.ф.д., проф.

Мадаева Ш.О. – ф.ф.д., проф.

Туйчиев Б.Т. – ф.ф.д., проф.

Эргашев И. – ф.ф.д., проф.

Ахмедов Х.А. – с.ф.д.

Мухаммедова Д.Г. – псих.ф.д.

Болтабоев Ҳ. – фил.ф.д., проф.

Раҳмонов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Жабборов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Сиддиқова И.А. – фил.ф.д., проф.

Садуллаева Н.А. – фил.ф.д., доц.

Арустамян Я.Ю. – фил.ф.д., доц.

Пардаев З.А. – фил.ф.д., PhD.

Масъул котиб: **З. МАЖИД**

ТОШКЕНТ – 2022

МУНДАРИЖА

Тарих

Атамуратова Д. 1941-1945 йиллар Хоразм матбуотида сиёсий ҳамда ҳарбий-сиёсий масалалар: аҳамияти ва таҳлили	4
Габриелян С. Соперничество шахиншахского и учетно-ссудного банков в Персии в 1912-1914 годы.....	8
Исматова Н. Мустақилликнинг дастлаб йилларида Ўзбекистонда халқ таълими тизимидаги ислохотларнинг ҳуқуқий асослари.....	12
Мамажонов И. Мустақиллик йиллари нотариат соҳасини тубдан ислоҳ қилиниши ва жамиятда нотариат соҳасининг тутган ўрни	16
Мухамедов Я. Чоч, Ғарбий турк хоқонлигининг маъмурий маркази сифатида.....	20
Radjabova N. V.V.Krestovskiy va D.N.Logofetlarning kitoblarida Buxorodagi musiqa va raqs san'ati haqida ma'lumotlar	24
Сангирова Д. Ўлчов бирликлари тарихи: анъанавий метрология	27
Сиддиқов Р. Ўзбекистон олий таълим тизимида халқаро ҳамкорликни йўлга қўйилиши ва ривожланиши ..	31
Тошбоев Ф., Тугалов Б. Қадимги Уструшона аҳолисининг марҳумни “поклаш” билан боғлиқ дафн маросимлари	35
Усмонов Ф. XX аср 20-30 йилларида Тошкентда болалар қаровсизлиги масаласи (архив материаллари асосида)	39
Худойкулов У. XX аср 50-80-йиллари Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда трактор мутахассис кадрларни тайёрлаш	43
Ҳайдаров Ғ. Хорижий инвестицияларни жалб этишдаги муаммолар ва ечимлар (Фарғона водийси вилоятлари мисолида, 1991-2010 йиллар).....	47
Ҳамраев С. Бухоро амирлиги ва Россия империяси ўртасидаги элчилик алоқаларини ўрганишда маҳаллий манбаларнинг ўрни.....	51
Шодиева Ш. Бухорода герман-турк жосуслик фаолияти	55

Фалсафа, Педагогика, Психология, Методика, Социология, Сиёсий фанлар

Агзамходжаева Ш. Исторические источники о философском мировоззрении Навои.....	58
Адыгезалов А. Узбекско-Азербайджанское взаимодействие в рамках организации тюркских государств ...	61
Aydarov E. Ekologik madaniyat, ta'lim-tarbiya berishning nazariy-uslubiy asoslari haqida ayrim mulohazalar.....	65
Алланазарова И., Абдрашитова И. Анализ перспектив, проблем и путей их решения в методике преподавания биологии в школе	69
Асилбеков Н. Талаба шахсини касбга ўргатишнинг илмий-назарий асослари	72
Асқарова З. Ўзбекистон тасвирий санъатида ижодкор аёллар	75
Axmadjonov O. Elektron madaniyatda shaxs va sun'iy ongni tutgan o'rni borasidagi fikrlar	79
Ахмедов Ж. Ўзбекистонда миллий кулолчилик анъаналари (Риштон кулолчилик мактаби мисолида).....	83
Axmedova M., Xusenova N. Ona tili o'qitish metodikasi ta'limi asosida talabalarni nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishda mustaqil ish, sinov-test topshiriqlaridan foydalanish	86
Ганчерёнок И., Жабборов Н., Седнина М. Преподавание на английском языке в высшей школе как эффективный механизм интеллектуальной мобильности	91
Guliyeva E. Theoretical fundamentals on productive speech peculiarities	95
Kalandarova S. The formation of learners competence based on Business English	99
Кенжаев Ш. Совершенствование системы подготовки будущих учителей к нравственному воспитанию учащихся	103
Qudratov S. Innovative approaches and advanced in the development of professional competence of teachers	106
Маджидова Р., Мухитдинова Х. Роль лингвострановедческих мультимедийных средств в преподавании узбекского языка как иностранного.....	109
Мамадалиев Б. Электрон таълим муҳитида “Электр юритма асослари” фанини ўқитиш мазмуни ва муаммолари.....	112
Мирзахмедов А., Парпиев И. Талаба – ёшларнинг компьютер тобалиги профилактикасига доир мулоҳазалар.....	115
Мўминов Х. Масофавий таълим орқали имконияти чекланган талабаларнинг амалий машғулотларини ўтказиш жараёнининг шарт-шароитлари	118
Nasriddinov D. Oliy harbiy ta'lim muassasalarida robotlashgan laboratoriya qurilmalarining o'ziga xosligi va ulardan foydalanish	121
Nafasov M. Onlayn ta'lim va unda mobil ilovalarning roli.....	124
Nematov L. Texnika oliy ta'lim muassasalarida “Elektrotehnika va elektronika” fanini o'qitish jarayonining samaradorligini oshirish	128
Отакулов Ш. Гендер тенгликка амал қилиш сиёсатининг асосий тенденциялари.....	131
Pardaboyev O'. Kredit-modul tizimini talim jarayoniga qo'llashning o'ziga xosligi.....	135
Ражабов Х. Глобал ахборотлашув ва ахборот сиёсатида янгича қарашлар талқини.....	138
Raxmanova M., Meyliyeva M. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini tarbiyalashning ilmiy pedagogik asoslari	141
Raxmanqulov F. Talabalarda web-dizayn kompetentlikni rivojlantirishning metodik ta'minoti	145
Сагатова Ш. Психологияда болалар церебрал фалажи муаммосининг ўрганилиши таҳлили	149

Сапарова Г. Миллий ўзликни англашнинг методологик воситалари	152
Собирова Ш. Талабаларнинг мустақил таълим жараёни мобайнида интернет технологияларидан фойдаланиш қобилиятларини ривожлантириш педагогик муаммо сифатида	155
Tangirberdiyev Sh., Mamadaliyev S. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda pedagogik shart-sharoitlarning ahamiyati	158
Темиров Ш. Мактабгача таълим ташкилотларида ўтказиладиган жисмоний тарбия дарсларини кичик мактаб ёшидаги болалар жисмоний тарбияси билан интеграцияси услуги ва хусусиятлари	155
Tuxtashev U. Raqamli iqtisodiyot sharoitida talabalarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda xorijiy davlatlar tajribasi	158
Umarova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik madaniyatini shakllantirish.....	161
Urdushev A. Ixtisoslik fanlarini o'qitish jarayonida talabalarning raqobatbardoshligini shakllantirish modeli	165
Утемуратова З. Пространство дидактики и способа преподавания русского языка для студентов	169
Хайруллаева Д. Ўқиш компетенциясини акт воситасида такомиллаштиришда гиперматн вазибалари	172
Xomidjonov J. "Rentgen nurlarining tibbiyotdagi ahamiyati" mavzusini kredit modul tizimida o'qitish	175
Хошимхонов М. Халқ таълими ва олий таълимда Машраб шеърларини ўрганиш услублари.....	178
Хусанов Э. Қадимги Ўрта Осиёда тарбиявий масалалар доирасида экологик маданият муаммоси	181
Hayitov U. Ta'limning innovatsion texnologiyalarga qo'yadigan talab va tamoyillari.....	185
Eshboyeva D. Using songs to teach english to preschoolers	190
Филология	
Абдуллаева М. Бобурнома” ва “Шажарайи турк”даги муштаракликлар	193
Аҳмаджонова О. Адабиётшуносликда психофизиологик ҳолат ва унинг талқини	197
Ғаффоров Н. Айрим спорт терминларининг структур-семантик тавсифи ва таснифи	200
Дадажонов О. Немис маърифатпарварлик драмасида қаҳрамон характери талқини	203
Дехқонова М. Ўзбек адабий танқидчилиги тараққиётига бир назар.....	206
Zoirova A. The stylistic similarity of the writer and the translator in the translation of the novel "Cornina or Italy"	208
Ибрагимов Ш. Телевиденида шарҳ ва шарҳловчи.....	211
Икромалиева С. Узбекские народные пословицы служат обогащению человеческого мышления	214
Исмаилов С. Межкультурно-коммуникативные функции художественного перевода.....	217
Komolova Sh. O'zbek va nemis tillarida paremiologiyaning o'rganilishi	221
Kuchkarov T., Tuylanov B. "Shiroq" rivoyati va uning tarixiy-genetik asoslari.....	224
Qahharova S. "Yurmoq" fe'lining semantik tahlili	228
Қосимов А. Ғарбий Европа романтизм адабиётида мифологизмлардан фойдаланиш хусусида	231
Қурбонова Г. Нуралӣ Қобул ижодида ҳайвонот олами ва инсон муносабатининг бадиий талқини	234
Мавлянов С. Дипломатик фаолият, дипломатия тили ва унинг терминологик таркиби (дипломатик услуб расмий услубнинг куйи услуги сифатида).....	238
Mansurova N. Ingliz tilida boshqaruv terminologiyasiga oid terminlarning asosiy morfologik va morfologik-sintaktik so'z yasash usullari	242
Махмудова Ф. Саид Аҳмад ҳажвияларида ёрдамчи сўз туркумларининг нутқий воқеланиши	245
Murodova D. America description in The Pioneers by James Fenimore Cooper.....	249
Мустафокулова М. Инглиз тилидан ўзбек тилига таржимада "sly" яъни "айёр, маккор" сифатининг коннотатив маъносидаги ижобий, нейтрал ва салбий маъноларда фойдаланиши	252
Намазова М. Амир Худойберди ижоди босқичлари.....	255
Низамова М. Развитие проблематики раннего творчества У.Голдинга в романах 1970-80-х годов.....	258
Рахимова М. Эссе матнида синонимларнинг услубий қўлланиш имкониятлари	261
Safarova D. Transatlantic Vector in the works of Ernest Hemingway	264
Sultanova Sh. Tilshunoslikda lingvistik terminlarning qiyosiy tahlili	267
Суёнов Б. Тиллараро ташқи тиббий лақунар бирликлар	269
Тилова Г. Немис ва ўзбек тилларида дендронимларнинг этимологик таснифи	272
Тўраева Б. Жаҳон ва ўзбек адабиётшунослигида хронотоп категориясининг ўрганилиши	275
Узакова Г. Дискурсальный анализ фразеологических единиц	278
Umarova N., Mahmudova O. Tilshunoslikda leksik ma'no va tushunchaning umumiy va xususiy xarakterlanishi	281
Khudayberdiyeva G. Psychological mastery in the novels of J. K. Rowling.....	284
Хўжамуродова О. Антропонимлар таркибида гул лексемаси ва унинг лисоний ва нолисоний омиллари ва хусусиятлари.....	287
Ҳожиева Г. Француз ва ўзбек тилларидаги санъат терминларининг лингвوماданий хусусиятлари таҳлили	290
Хошимхонов М. Ўзбек шоири машраб ижодининг хорижда ўрганилишига доир қайдлар.....	293
Sharipova M. "Qo'y" LMGi asosida shakllangan o'zbek xalq maqollarida metaforizatsiyalashuv	296
Sherqulov S. Uilyam Folknerning "Shovqin va g'azab" romanida fojeaviylik.....	299
Eshboyev Q. Akademik lug'atlarda ma'noviy darajalanish talqini	302
Юлдошева Н. Содда гап қолиплари воқеланишига таъсир қилувчи акцентуатив омиллар	305

Muqaddas RAXMANOVA,
Toshkent viloyati ChDPI dotsenti, p.f.f.d.(PhD)
E-mail: muqaddasraxon@mail.ru
Mutabar MEYLIYEVA,
ChDPI magistranti
E-mail: muqaddasraxon@mail.ru

П.ф.ф.д., PhD F.Отамуродов тақризи асосида

SCIENTIFIC PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF EDUCATION OF SOCIAL ACTIVITY OF STUDENT YOUTH IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

Annotation

Article presents a scientific and theoretical interpretation of the scientific and pedagogical content of pedagogical conditions, factors, stages, indicators of increasing the social activity of students, where also put forward a conclusions and recommendations.

Key words. Social activity, pedagogical factors, pedagogical conditions, social education, civic position, social and communication process.

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье дается научно-теоретическое толкование научно-педагогического содержания педагогических условий, факторов, этапов, индикаторов повышения социальной активности учеников, выдвигаются соответствующие заключения и рекомендации.

Ключевые слова: Социальная активность, педагогические факторы, педагогические условия, социальное воспитание, гражданская позиция, социально-коммуникационный процесс.

UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O'QUVCHI-YOSHLAR IJTIMOYIY FAOLLIGINI TARBIYALASHNING ILMIY PEDAGOGIK ASOSLARI

Annotatsiya

Maqolada o'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishning ilmiy-pedagogik talqini, mazmuni, yo'nalishlari, pedagogik shart-sharoitlari, omillari, bosqichlari, indikatorlari ilmiy-nazariy jihatdan talqin etiladi, xulosa va tavsiyalar olg'a suriladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy faollik, pedagogik omil, pedagogik shart-sharoit, ijtimoiy tarbiya, fuqarolik pozitsiyasi, o'zaro muloqot almashinuvi, ijtimoiy-kommunikatsiya jarayoni.

Kirish. Jamiyat va davlatning kelajagi, asosan, yoshlarning qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq bo'ladi. Sababi, yoshlar uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonida jamiyatdagi turli ijtimoiy munosabatlarda faollashadi hamda ular ijtimoiy munosabatlarning sub'ekti sifatidagi harakatlantiruvchi shaxsga aylanadi. Mazkur jarayonda uzluksiz ta'lim tizimining o'rni katta.

Qadriyatlar va madaniyat me'yorlari, san'at, axloq, ma'naviy sohada barcha yutuqlar inson shaxsiga qaratilgan bo'lishi, yaxlit pedagogik jarayonning barcha tuzilmalari bo'ylab singib o'tishi va u bo'lajak mutaxassisning shaxsiy rivojlanishiga qaratilgan bo'lishi lozim. Bundan ayon bo'ladiki, pedagoglarni tayyorlash keng madaniy rivojlanish negizida amalga oshirilishi kerak.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Bugungi kunda globallashuv jarayoni talablariga mos ijtimoiy-siyosiy faol avlodni tarbiyalash masalasi davlat siyosatining ustuvor masalalaridan biri sanaladi.

Bu masala O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni bilan tasdiqlangan "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshita ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da "jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish" tarzida yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki globallashuv, integratsiya jarayonida barcha sohalarida

shiddat bilan kechayotgan taraqqiyot insoniyatning ijtimoiy faolligini taqozo etadi. Bu o'rinda yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishga alohida e'tibor berish davr talabidir. Ularning iqtidori, iste'dodi, qobiliyati, intellektual salohiyati, kreativ va sog'lom tafakkurini jamiyat talablariga mos rivojlantirishdan davlat va jamiyat manfaatdordir.

Shavkat Mirziyoevning "Yangi O'zbekiston strategiyasi" nomli yangi kitobida "Ayni vaqtda el-yurtimiz bizdan yangi reja va dasturlarni amalga oshirishni kutmoqda. Xalqimizning ana shunday ishonchi va orzu-niyatlari, ezuq umidlarini ro'yobga chiqarish maqsadida:

- yurtimizda tinchlik va barqarorlikni saqlash; fuqarolar va millatlar o'rtasida do'stlik va hamjihatlik muhitini mustahkamlash; xalqimizning ma'naviy dunyosini yanada yuksaltirish" haqida aytib o'tilgan.

Respublikamizda hukumat qarorlari asosida yoshlar ishlari bo'yicha maxsus tizim joriy etildi. Undan maqsad yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiy faolligini oshirishdir. Shu o'rinda "Ijtimoiy faollikning o'zi nima? Nima sababdan bugungi kunda yoshlarda ijtimoiy faollikni tarbiyalashga davlat siyosati darajasida qaralmoqda?" degan haqli savol tug'iladi. Lug'atlarda izohlanishicha, "Ijtimoiy faollik – ijtimoiy sub'ektlar (jamiyat, tabaqa, guruh va shaxslar) ning ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi ishtirokining, mehnat hamda madaniy-ma'rifiy faoliyatining kuchayishi, qonunda belgilab qo'yilgan huquq va burchlarini to'liq amalga oshirishga intilishi" demakdir. Shuningdek, "ijtimoiy faollik shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishi va xulq-atvorini ongli ravishda

boshqarishning asosiy sharti hisoblanadi. Ijtimoiy tarbiya esa, tarbiyaning muhim bir shakli, butun jamiyat, xalq, millat va tabaqaga ko'rsatilgan maqsadga muvofiq ma'naviy ta'sirni ifoda etadigan tarbiya" dir. Bizning talqinimizcha, ijtimoiy faollik – shaxsning jamiyat taraqqiyotini ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy, yaratuvchanlik hamda insonparvarlik siyosati mazmun va mohiyatini ongli ravishda bilishi hamda unga kreativ yondashuv asosida amal qilishi demakdir. Ijtimoiy tarbiya esa, shaxsning mavjud intellektual salohiyatini ijtimoiy-siyosiy ongi va tafakkurining mahsuli sifatida jamiyat taraqqiyoti uchun safarbar etishga tayyorlash demakdir. Ijtimoiy faollik natijasi shaxs ongi va tafakkuri mahsuli sifatida amaliy faoliyatda o'zini namoyon etadi. O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligi demokratik fuqarolik jamiyati barpo etishning asosi hamda mamlakatimizni dunyodagi eng rivojlangan mamlakatlar qatoridan o'rin olishlarida muhim omil hisoblanadi. Shu bois mamlakatimizda yoshlarni jahon standartlariga mos raqobatbardosh mutaxassis kadrlar bo'lib yetishishlari bilan bir qatorda ularni ijtimoiy faol fuqaro sifatida tarbiyalash davlat ta'lim siyosatining ustuvor masallalaridan biriga aylangan.

Tadqiqot metodologiyasi (Research methodology).

Pedagogika sohasida ushbu muammo bo'yicha olib borilgan tadqiqot ishlari natijasi tahlillari shundan dalolat beradiki, o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini shakllantirishning pedagogik mexanizmlari, uning tarkibiy komponentlari, manbalari, shart-sharoitlari, mazmuni va samarali shakl va metodlari globallashuv sharoiti talablari asosida yetarlicha tasnif etilmagan. Shuningdek, ijtimoiy faollik shakllanganligini belgilovchi pedagogik indikatorlari ishlab chiqilmagan. Shu nuqtayi nazardan ushbu masalalar yuzasidan biz o'z ilmiy-nazariy qarashlarimizni olg'a surdik. Bizning ilmiy xulosalarimizga ko'ra, uzluksiz ta'lim tizimida bolalar va o'quvchi-yoshlarda shakllantirilishi lozim bo'lgan ijtimoiy faollikning to'rtta ustuvor yo'nalishlari mavjud. Ular: – o'quvchi-yoshlarda globallashuv jarayoni talablariga mos ijtimoiy-siyosiy faollikni shakllantirish; – umuminsoniy va milliy demokratik qadriyatlarga sodiqlik asosida zamonaviy keng dunyoqarash va bag'rikenglikni rivojlantirish; – ma'naviy-ma'rifiy tarbiya asosida yoshlarda mafkuraviy immunitet va milliy o'zlikni anglashni shakllantirish; – jamiyat taraqqiyotida har bir shaxs o'z intellektual salohiyati, ijodkorligi, tashabbuskorligi va tadbirkorligini kreativ tafakkur mezonlari asosida fuqarolik pozitsiyasini namoyon etishdan iboratdir. Mazkur yo'nalishlar asosida o'quvchi-yoshlar faoliyatida namoyon bo'ladigan ijtimoiy faollikning bir qancha indikatorlari mavjud bo'lib, biz ularni quyidagi mazmunda taklif etdik:

- mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosatining asoslarini va uning g'oyaviy-siyosiy mohiyatini nazariy va amaliy jihatdan anglab yetish va unga faoliyati jarayonida metodologik asos sifatida amal qilish;
- o'quvchi-yoshlarning o'z huquq va burchlarini mukammal bilishlari va ularga amal qilishlari;
- jamiyatda bo'layotgan tub o'zgarishlar va ularning mazmun va mohiyatidan xabardorlik;
- vatan, xalq, millat ravnaqi yo'lida butun kuch, bilim va imkoniyatlarini safarbar etish;
- ijodkorlik, tashabbuskorlik hamda o'z faoliyatining har bir turiga kreativ tafakkur bilan yondashish (o'qish, o'yin, ijtimoiy foydali mehnat) malaka va ko'nikmalariga ega bo'lish;
- o'z qobiliyati va intellektual salohiyatini oilasi, mahallasi, maktab yoki oliy ta'lim muassasi jamoasi manfaatlarini yo'lida saxiylik bilan namoyon etish;
- atrof-muhitda bo'layotgan voqea-hodisalarga sezgirlik va ogohlik bilan munosabatda bo'lish;

– mafkuraviy immunitet orqali turli yot mafkuraviy oqimlar, g'oyalarga nisbatan murosasizlikni o'z amaliy faoliyatida namoyon etish;

– umuminsoniy va milliy qadriyatlarga nisbatan hurmat va ehtiromni nazariy va amaliy jihatdan isbotlash;

– bo'sh vaqtlarini qiziqishlari, qobiliyatlari bo'yicha maqsadli, ijtimoiy foydali tashkil etish;

– sog'lom turmush tarzi asosida hayot kechirish, turli illatlarga nisbatan murosasiz bo'lish;

– globallashuv jarayoni talablaridan kelib chiqqan holda tolerantlik tafakkuri asosida turli millat vakillari, ularning milliy an'analari, tili, dini, madaniyati, san'atiga nisbatan hurmat va ehtiromini ko'rsatish;

– shaxsiy refleksiya talablariga rioya etgan holda o'z faoliyatini doimiy nazoratda ushlay olish, natijani oldindan ko'ra bilish qobiliyatini namoyon etish va h.k. Albatta, o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini belgilab beradigan mazkur indikatorlarning hayotiyiligi, zamonaviyligi, ilmiy va metodik jihatdan asoslanganligi muhim rol o'ynaydi. O'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini shakllantirish va ularning natijasini baholash murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun, avvalo, "O'quvchi-yoshlarda ijtimoiy faollik qanday pedagogik mexanizm asosida shakllantiriladi?" degan savolga javob topish lozim. Bu o'rinda biz besh bosqichdan iborat mexanizمنى tavsiya etamiz. Birinchi bosqich: ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida o'quvchi-yoshlarni maxsus dastur asosida ijtimoiy pedagogik va ijtimoiy psixologik tashxislash ishlari amalga oshiriladi.

Mazkur dasturning asosiy maqsadi – bolalar, o'quvchi-yoshlarning ijtimoiy ongi va tafakkurini, qiziqish va qobiliyatini, oilasining ijtimoiy turmush tarzi va uning jamiyatda tutgan o'rnini, ijtimoiy turmushda bo'layotgan voqea va hodisalarga nisbatan munosabatini, o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalarini aniqlash va shu asosida ta'lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish modelini ishlab chiqishdan iboratdir. Ushbu dasturda bola, o'quvchi-talabaning pedagogik va psixologik xususiyatlari, ijtimoiy kelib chiqishi, etnik holati, turar joyining geografik joylashishi, milliy mansubligi, oilaviy hamda milliy an'analari, turmush tarzi, ta'lim muassasasi joylashgan ijtimoiy muhit, demografik vaziyat, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayoti, an'analari va boshqalar haqida ma'lumot olish nazarda tutiladi. Ushbu blokni aniqlovchi, ijtimoiy tashxislovchi bosqich sifatida izohlash mumkin. Shuningdek, mazkur bosqichda o'quvchi-yoshlarning rivojlanishi va shakllanishida ijtimoiy hayot, etnik hamda milliy, umuminsoniy qadriyatlarning ta'siri aniqlanadi. Bu, albatta, ular bilan olib boriladigan ijtimoiy va tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ikkinchi bosqich: o'yin, o'qish va mehnat faoliyatining mazmuni bolalar va o'quvchi-yoshlarning psixologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ijtimoiy faollikni tarbiyalash nuqtayi nazaridan aniqlanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun tarbiyachi, o'qituvchilar metodik jihatdan tayyorlanadi (metodologik, ijtimoiy-g'oyaviy, ilmiy-metodik, didaktik, tarbiya nazariyasi, ta'lim menejmenti) hamda o'z kasbiga ijtimoiy-metodik tayyorgarlik darajasi aniqlanadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Bunda:

– o'qituvchilar nafaqat mutaxassislik fanidan, balki ijtimoiy, pedagogik, psixologik fanlardan yetarlicha ilmiy-nazariy bilim, malaka, ko'nikmaga ega bo'lishi;

– ijtimoiy hayotda bo'layotgan voqea-hodisalarning mazmun va mohiyatini chuqur anglab yetishi hamda unga munosabatini bildira olishi;

– ommaviy axborot vositalari (OAV), matbuot materiallarining qaysi ruknlariga qiziqishi;

– u yoki bu mamlakat tarixi, ijtimoiy hayoti, madaniyati, san'ati, an'analari, tili, dini, etnik hayoti, fan va texnika taraqqiyoti haqidagi bilim darajasi;

– ilg'or tajribali o'qituvchilar tajribasini o'rganishga moyillik holati, ya'ni pedagogik faoliyatga tayyorgarlik darajasi o'rganiladi va o'rganish natijalariga ko'ra, ularni shu jarayonga tayyorlash yuzasidan metodik ishlar tashkil etiladi. Uchinchi bosqich: tashxis natijalari asosida ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalashtirish, natijani oldindan aytish (mazmunni tanlash, innovatsion ta'lim-tarbiya shakl, metod va vositalarini aniqlash). O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini shakllantirishda ta'lim-tarbiyaning an'anaviy hamda innovatsion shakl, metod va vositalaridan, o'tiladigan mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda foydalaniladi. Jumladan, multimedia resurslari, ommabop ijtimoiy xarakterdagi o'quv va badiiy adabiyotlar, rasmlar bilan bezatilgan gazeta va jurnallar, o'quv-metodik materiallar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, maxsus teleradio roliklari va reportajlar, xorijiy ilmiy-ommabop va ijtimoiy-siyosiy xarakterdagi media matnlar va ularning didaktik imkoniyatlari, media treninglar, hujjatli filmlar, elektron ta'lim resurslari, maxsus interaktiv web-loyihalar, ijtimoiy loyihalar mazmunidan kelib chiqqan holda umumdidaktik interfaol metod va vositalardan foydalaniladi. To'rtinchi bosqich: ta'lim-tarbiyaga innovatsion yondashuv asosida jarayonni tashkillashtirish, nazorat qilish ishlari amalga oshiriladi. Ushbu blok o'quvchi-yoshlarda ijtimoiy faollikni shakllantirishning asosi hisoblanadi. Bu o'rinda ham obyektidan, ham subyektdan o'z ustida ko'p ishlashi, izlanishi, analitik tahlil qilishi, mantiqiy fikrlashi, qiyosiy xulosa chiqarishi, shaxsiy refleksiya qoidalariga amal qilishi talab etiladi. O'quvchi-yoshlarda shakllantirilishi nazarda tutilgan ijtimoiy faollik indikatorlari darslikdagi ilmiy-nazariy ma'lumotlar + OAV, matbuot materiallari + hayotiy tajriba + o'quv va uslubiy qo'llanmalar + jonli muloqot vositasida tarbiyalanib boradi. Ushbu vositalar bir-birini mazmunan to'ldiradi. O'quvchi-yoshlar dars jarayonida egallagan ilmiy-nazariy bilim, hayotiy ma'lumotlar, yangiliklar, faktlar tajribada sinalgan ilg'or g'oyalar, xulosa va tavsiyalar bilan mustahkamlanib boradi. Beshinchi bosqich: o'rganish, tahlil etish, umumlashtirish, baholash, xulosa va tavsiyalar yaratish, motivatsiyalashdan iborat. Mazkur bosqichda tashkil etiladigan ta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligi pedagogik tamoyillarning aniq va maqsadli tanlanishiga bog'liqdir. Tadqiqot natijalari shundan dalolat beradiki, o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishning g'oyaviy-ijtimoiy manbalari mavjud bo'lib, ulardan dars va darsdan tashqari bo'sh vaqtda shug'ullaniladigan mustaqil ta'lim jarayonida foydalanish o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat talab etadi. Ularni quyidagicha tasniflash mumkin: – barcha o'quv fanlaridan darslik materiallari; – metodik materiallar (o'quv-metodik qo'llanmalar, ommabop metodik risolalar, ilmiy tadqiqotlar asosida ishlab chiqilgan tavsiya va takliflar, tarqatma materiallar va b.q.); – siyosiy-huquqiy xarakterdagi me'yoriy hujjatlar (qonunlar, Prezident farmon va qarorlari, hukumat qarorlari, davlat dasturlari, tegishli vazirlik va idoralarning huquqiy-me'yoriy hujjatlari va b.q.); – yoshlar manfaati yo'lida ishlab chiqilgan ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy loyihalar; – OAV, media materiallar; – xalqaro va milliy xarakterdagi ijtimoiy hayotda to'plangan ilg'or tajriba. Ularda jamiyatning yangi-yangi ehtiyojlari, g'oyalari va ijtimoiy mezonlari o'z aksini topgan. Umuman, bu o'rinda ta'lim-tarbiyada uchta asosga tayanish maqsadga muvofiq bo'ladi: – birinchisi, ajdodlarimizning ma'naviy merosiga; – ikkinchisi, zamonaviy ilm-fan, texnika va texnologiya yutuqlariga; – uchinchidan, ijtimoiy hayotda bo'layotgan tub o'zgarishlar, voqea-hodisalar, hayotiy tajribalarga. Bular o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini shakllantirishdagi tarbiyaviy ishlar uchun tayanch manba sanaladi. O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda mamlakatimiz va dunyo yoshlari hayotidagi kundalik yangiliklar asosida ularning o'zaro muloqot almashinuvi, ya'ni ijtimoiy-kommunikatsiya jarayonini ta'minlash eng samarali

natijalarga olib keladi. Zero, ijtimoiy mavzulardagi kommunikatsiya jarayonida ishtirok etgan yoshlar o'z bilim va tajribalarini sinovdan o'tkazish bilan birga tengdoshlari o'rtasida targ'ibot ishlarini olib borishadi va shu asosda ularni ham faollikka undash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Ayniqsa, ushbu metod uyushmagan yoshlar qatlami hamda ijtimoiy-huquqiy xavfli guruhga mansub bolalarni birlashtirishda, ijtimoiy moslashtirishda ijobiy samara beradi. O'quvchi-yoshlarni g'oyaviy yetuklik sari boshlash uchun o'z-o'ziga ishonch hissini uyg'otish kerak. O'ziga ishongan kishida yaxshilikka intilish va yomonlikni rad etish immuniteti paydo bo'ladi. Bu tuyg'u unda sog'lom tafakkurni shakllantiradi. Odamlarga, davlatga, jamiyatga va kelajagiga bo'lgan ishonch va ulkan mehrni uyg'otadi. Tajribalar shundan dalolat beradiki, o'quvchi-yoshlarda o'z-o'ziga ishonch hissini shakllantirishda yoshlarga oid amalga oshirilayotgan turli loyihalarning o'rni katta. Ushbu loyihalar yoshlarni yot g'oyalardan asrash, intellektual salohiyatini oshirish, ijtimoiy-siyosiy jarayonga faol jalb etish kabi ijtimoiy-siyosiy maqsadlarni amalga oshirishda muhim rol o'ynamoqda. O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda qator ijtimoiy omillar ham faol ta'sir etadi. Jumladan: – ijtimoiy muhit – makromuhit insoniyatni o'rab turgan ijtimoiy, moddiy va ma'naviy shart-sharoitlar; – mikromuhit – bevosita insonni qurshab olgan oila, mahalla, mehnat jamoasi, o'quv guruhlar kabi tor doiradagi muhit; – yoshlar faol kommunikatsiyaga kirishadigan oila a'zolari, turli toifa shaxslar va guruhlarining ijtimoiylashib borishi; – o'quvchi-yoshlarning ijtimoiy tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi subyektlarning (ota-onalar, o'qituvchilar, fuqarolik jamiyati institutlari mutaxassis xodimlari, keng jamoatchilik) ijtimoiy-siyosiy ma'lumotlilik darajasi; – ijtimoiy tarbiyaga oid ilmiy-nazariy, metodologik, ijtimoiy-siyosiy manbalarning ommabopligi shular jumlasidandir. Shuningdek, o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan ba'zi muhim chora-tadbirlarni ham amalga oshirish bu boradagi ishlar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan:

– mobil internet foydalanuvchilarga mo'ljallangan yoshlarning intellektual salohiyati va ijtimoiy faolligini yanada oshirishga xizmat qiladigan milliy intellektual o'yinlar mazmunini ishlab chiqish, normativ-huquqiy hujjatlarni targ'ib etuvchi alohida saytlar ochish;

– tegishli vazirlik va idoralar tomonidan mamlakatimizda turli sohalarida faoliyat olib borayotgan ijtimoiy faol yoshlar haqida hujjatli ommabop filmlar, teleradio ocherklari, risolalar, internet videoroliklarini yaratish, ijtimoiy saytlarda, OAVda maxsus ruknlar tashkil etish, ommaviy axborot vositalarida mavzuga oid ko'rsatuv va eshittirishlar berib borish;

– yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirish bo'yicha vazirlik, idoralar va mahalliy hokimiyat organlari rahbarlari, ijtimoiy faol shaxslar, siyosatchilar bilan ijtimoiy tarmoqlarda to'g'ridan-to'g'ri uzatiladigan ochiq muloqotlar tashkil etish;

– uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiluvchi maxsus o'quv kurslari, fakultativ mashg'ulotlar mazmunini ishlab chiqish va uni amaliyotga tatbiq etish;

– ijtimoiy xarakterdagi muammolar bo'yicha to'garaklar tashkil etish, bitiruv malakaviy ishlari, ilmiy-ijtimoiy loyihalar tanlovlari tashkil etish hamda respublika miqyosida mavzuga oid an'anaviy ko'rik-tanlovlar, ilmiy-amaliy Forum tashkil etish;

– uyushmagan, ijtimoiy xatarli guruhga mansub, boquvchisini yo'qotgan chin yetim, imkoniyati cheklangan bolalarni qiziqishlariga ko'ra "Barkamol avlod" markazlari, ijodiy va kasb-hunar to'garaklariga imtiyozli jalb etishni

takomillashtirish mexanizmini belgilab beruvchi konsepsiya yaratilmog'i davr talabidir.

Xulosa va takliflar (Conclusion and recommendations). Shunday qilib, o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini shakllantirish davr talabi bo'lib, ushbu muammoning ilmiy-pedagogik asoslarini, shart-sharoitlarini, ta'lim-tarbiya jarayonida amalga oshirish mexanizmini bilish va unga ijodiy

yondashish uzluksiz ta'lim tizimi o'qituvchilari hamda fuqarolik jamiyati institutlari mutaxassis xodimlaridan ijtimoiy-siyosiy madaniyatni, g'oyaviy kompetentlikni, shuningdek, ta'lim muassasalari, tegishli vazirlik va idoralar, oila, mahalla va boshqa yoshlar masalalari bilan shug'ullanuvchi fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligini talab etadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947 sonli Farmoni. 2017-yil 7-fevral.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risi"dagi Qonuni. 2016-yil 14-sentyabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o'rinbosari – Yoshlar siyosati, madaniyat, axborot tizimlari va telekommunikatsiyalar masalalari kompleksi rahbari hamda uning maslahatchisining funksional vazifalari, shuningdek, yoshlar siyosati, madaniyat, axborot tizimlari va telekommunikatsiyalar masalalari axborot-tahlil departamenti to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida"gi qarori. 2016-yil 20-oktabr.
4. Ma'naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug'ati. – T.: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009, 187-188-b.
5. Tillayeva G. Ijtimoiy muhit va yoshlar tarbiyasi. – T.: Falsafa va huquq instituti, 2009. 166-b
6. Raxmanova M.Q., Mirjalilova B.B.O'quvchilar ijtimoiy faolligini oshirish – ijtimoiy zaruriyat sifatida. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021 www.ares.uz B.452-503
7. Usarov Y J.E., Raxmanova M.Q.Yoshlarning intellektual salohiyati va faolligini rivojlantirishda pedagogik psixologik omillari/ Fan, Ta'lim va amaliyotintegratsiyasi ISSN: 2181-1776 2021 №4 Aprel
8. Raxmanova M.Q., U.A.Ismadiyarova. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning roli. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 Uzbekistan www.ares.uz. B.514-522
9. Mukaddas Rakhmanova "Scientifik and pedagogical bases of preparation of students for development of social activity in the procrss of professional and pedagogical education" B.283-287
10. Raxmanova M.Q., Mirjalilova B.B.O'quvchilar ijtimoiy faolligini oshirish – ijtimoiy zaruriyat sifatida. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: www.ares.uz B.452-503
11. Raxmanova M.Q., Mirjalilova B.B.O'quvchilar ijtimoiy faolligini oshirish – ijtimoiy zaruriyat sifatida. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021 www.ares.uz B.452-503
12. Usarov Y J.E., Raxmanova M.Q.Yoshlarning intellektual salohiyati va faolligini rivojlantirishda pedagogik psixologik omillari/ Fan, Ta'lim va amaliyotintegratsiyasi ISSN: 2181-1776 2021 №4 Aprel
13. M.Q.Raxmanova, U.A.Ismadiyarova. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning roli. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 Uzbekistan www.ares.uz. B.514-522
14. Rakhmanova Mukaddas "Scientifik and pedagogical bases of preparation of students for development of social activity in the procrss of professional and pedagogical education" B.283-287
15. Raxmanova M.Q., Mirjalilova B.B.O'quvchilar ijtimoiy faolligini oshirish – ijtimoiy zaruriyat sifatida. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: www.ares.uz B.452-503